

<https://doi.org/10.38190/ope.12.1.3>

Pregledni rad / Review article

ANALIZA UZROKA I POSLJEDICA GLOBALNIH EKONOMSKIH KRIZA 20. I 21. STOLJEĆA

Vjekoslav Rukavina, struč. spec. oec.

Iskon Internet d.d.

Radnička cesta 21, Zagreb

Telefon: +385 (0)98 9530 293, e-mail: vjekoslav.rukavina@gmail.com

dr. sc. **Ivica Katavić**, prof. v. š. u trajnom zvanju

Europska poslovna škola Zagreb

Selska 119, Zagreb

Telefon: +385 (0)99/ 3695 585, e-mail: ivica.katavic@ebus.hr

SAŽETAK

Svjetska je ekonomija, više nego ikada, iznimno povezana i transparentna, a putanje dobara, usluga i ljudi dostupne svakom pojedincu spojenom na internetsku mrežu. Upravo zato ostaje nejasna činjenica da se greške u ljudskim odlukama i dalje ponavljaju, kao i reakcija društva u cjelini na odluke pojedinaca. Također, državni mehanizmi za kontrolu gospodarstva i dalje nisu u mogućnosti efikasno reagirati na događaje u vrijeme kontrakcije ekonomskog obujma. Iz toga proizlazi motivacija za izradu ovog istraživanja, koja uključuje proučavanje brojnih određenih situacija u kojima je ljudska odluka, direktno ili indirektno, stvorila jedan od glavnih uzroka budućeg gospodarskog pada. Pregledom ekonomskih ciklusa i ekonomskih kriza tijekom prošlog i ovog stoljeća, uočava se stalna pojava ljudske odluke kao glavnog generatora gospodarskih tokova, bilo pozitivnih, bilo negativnih. U isto je vrijeme vidljiv i stalni obrazac ponašanja društva u raznim fazama ekonomskih ciklusa. Samim time, vrlo je bitno educirati pojedince i društvo o mogućim financijskim rezultatima njihovih kratkoročnih i dugoročnih odluka, kao i odluka koje se tiču uže ili šire zajednice. Svakako je nužno i detaljnije proučavanje društva, kao i razvoja gospodarstva, kako bi se u budućnosti moglo što efikasnije reagirati na pozitivne i negativne posljedice ekonomskih ciklusa.

Ključne riječi: ekonomija; ciklus; kriza; društvo; odluka; menadžment

1. UVOD

Gospodarstvo cijeloga svijeta temelji se na poslovnim ciklusima. Oni osciliraju i čine jedan obrazac ponašanja mikro i makroekonomije, gdje se u svakoj fazi tog ciklusa događaju određene promjene koje čine temelj idućoj fazi. U slučaju globalnog gospodarstva, vrlo mali broj odluka donesenih od malog broja ljudi mogu dovesti do velikih posljedica za čitavu svjetsku ekonomiju, što u najgorem slučaju dovodi do velikih recesija. Zbog toga društvo, ali i gospodarstvo, zadržava svoje nepovjerenje za bilo kakav pozitivan pomak na tržištu, gdje će u svakom trenutku odmjeravati događa li se u ekonomiji tek kratkotrajni, špekulativni ili dugoročni trend (Buturac, Rajh i Teodorović, 2009).

One mogu doći od direktora kompanija, premijera, predsjednika, guvernera, investitora i slično. Za pravovremeno reagiranje, kako jedne države ili regije, tako i jednog malog poduzeća, potrebno je prepoznati te odluke. Svaki poslovni ciklus ima svoj uspon i pad, a upravo je u usponu nužno primijetiti koje su to činjenice čije će se posljedice osjetiti prilikom pada.

1.1. Menadžerska uloga i donošenje odluka

Današnje moderno poslovanje gotovo je nezamislivo bez nekog oblika menadžmenta. Svaki privatni ili javni poslovni subjekt zahtjeva neku vrstu organizacije, a da pritom ona bude što učinkovitija i fleksibilnija. Iz tog razloga menadžment mora imati sposobnosti da odgovori na eksterne uvjete koji utječu na poslovanje. Isto tako, taj menadžment mora biti sposoban pravovremeno odgovoriti i na interne zahtjeve subjekta u kojem se nalazi. U tom smislu proizlazi i definicija menadžmenta gdje Hill (2008) argumentira da je menadžment „proces rada s drugima i pomoću drugih na ostvarenju organizacijskih ciljeva u promjenjivoj okolini uz efektivnu i efikasnu uporabu ograničenih resursa“ (prema Buble, 2006, str. 3). Za potrebe ovog rada najvažniji je dio posljednje izjave koji spominje promjenjivu okolinu.

Svjetsko gospodarstvo je organizam koji se mijenja, a koji opet slijedi osnovnu zakonitost ponude i potražnje u svim procesima. Prema tome, ono reagira na višak, odnosno nedostatak i jedne i druge komponente. Od menadžmenta se zato zahtjeva da bude u stanju na vrijeme prepoznati pojavu istih i shodno tome reagirati. Naravno, menadžment se iznimno razlikuje od subjekta do subjekta. Veličina poslovnih subjekata postala je iznimno diverzificirana, gdje oni najveći prelaze veličine država u kojima posluju. Iako je vidljivo da se veličinom mogu itekako razlikovati, svaki subjekt ima samo po jednu osobu koja je zadužena za cjelovito poslovanje. Ta osoba je prema Bubleu (2006) zadužena za donošenje odluka i za planiranje, organiziranje rada i poslovanja te angažiranje i vođenje ljudi. Također, menadžer kontrolira fizičke i informacijske resurse, kao i one ljudske i financijske. U ovoj se definiciji objedinjuju sve funkcije u jednoj osobi, što je čest slučaj u manjim subjektima. Kod većih subjekata, veliki broj navedenih funkcija odrađuju osobe specijalizirane za određene segmente. Ipak, one opsegom najveće odrađuju upravo čelna osoba.

Kako je današnja moderna ekonomija izgrađena na ključnim odlukama pojedinaca, tako je važno spomenuti i segment menadžera kao bitnog čimbenika u kreiranju makroekonomskih tekovina. Kersan-Škabić i Mihaljević (2010) navode kako je „financijska kriza ukazala na važne nedostatke u sustavu financijskog nadzora, gdje se postojeći sustav pokazao nesposobnim da zaštiti, upravlja i riješi krizu“ (str. 20). Odgovornost za te odluke se često pripisuju tvrtkama, jer su pretjerano koristile manjak državnog nadzora. Kako se u radu proučavaju uzroci i posljedice ekonomskih kriza u 20. i 21. stoljeću, nužno je osvrnuti se na osobe na vodećim razinama i u najvećim poslovnim subjektima. Promatrajući kroz povijest, svi veliki događaji, nevezano jesu li oni dio političke, poslovne ili bilo koje druge scene, vezani su za ime i prezime individualaca.

1.2. Ponašanje društva u ekonomskim ciklusima

Sukladno korelaciji društva i ekonomskih kretanja, nedvojbeno je da promjene u jednoj strani uzročno posljedično dovode do promjena na drugoj strani. Smith (1776) navodi da je „prirodni napor kojeg svaki individualac ulaže u sebe, u nemogućnosti da izrazi svoju slobodu i sigurnost, snažno je načelo samo za sebe, i dovoljno za sebe, ne samo sposobno nositi društvo do bogatstva i prosperiteta, već sposobno svladavati na stotine drskih prepreka čije izvršavanje glupi ljudski zakoni otežavaju“ (str. 417). Polazeći od teorije ekonomije da je ona „znanost koja proučava kako društvo koristi oskudne resurse zemlje, rada i kapitala s ciljem proizvodnje neophodnih proizvoda i usluga te njihove raspodjele među pojedincima“ (Ivančević i Perec, 2017, str. 9), može se zaključiti da je promjena samo jednog elementa dovoljna za nastanak nestabilnosti u gospodarstvu. Ekonomija, kao znanost, nastoji matematički objasniti pojave u ekonomskim ciklusima, gdje rezultati nikad nisu u potpunosti točni, već jesu oni samo približan izračun tražene informacije u brojkama.

Društvo je u cjelini vrlo složena materija građena tisućama godina. Ono se sastoji od velikog spektra kulture i običaja, što ga čini vrlo kompleksnim sustavom koji iziskuje promatranje na mikroekonomskoj i makroekonomskoj razini. Svijet je u zadnjih stotinjak godina postao iznimno povezan, što informacijski, što prometno. Gospodarstvo je postalo volatilnije, ali ipak efikasnije. Sredinom 20. stoljeća ono se počinje još brže mijenjati, gdje dolazi do situacije da su teorije očekivane korisnosti¹ ponovno testirane, a događalo se da su predviđene vrijednosti uvijek bile u krivu (Brajković i Radman Peša, 2015). U to vrijeme u društvu se događaju brojne socijalno-demografske, psihološke, tehnološke, kulturološke i političke promjene, a sve uz oporavak nakon nedavno završenog Drugog svjetskog rata. Sve je to rezultiralo pojavom novih teorija ekonomije pomoću kojih se opravdavaju novonastale ekonomske pojave u društvu. Zbog toga društvo, ali i gospodarstvo, zadržava svoje nepovjerenje za bilo kakav pozitivan pomak na tržištu, gdje će u svakom trenutku

¹ Teorija očekivane korisnosti tvrdi, u suvremenom obliku, da će pojedinac, čije preferencije zadovoljavaju određene aksiome (redoslijed alternativa, kontinuitet i invarijantnost), u uvjetima neizvjesnosti birati između alternativa tako da maksimizira očekivanu korisnost koja je sjedinjena s mogućim rezultatima njegova izbora (Vojinić, 2010, str. 332).

odmjeravati događa li se u ekonomiji tek kratkotrajni, špekulativni ili dugoročni trend (Buturac, Rajh i Teodorović, 2009).

Ovom usporednom analizom dosadašnjih globalnih recesija i moguće buduće recesije, nastojalo se prikazati koji su potezi, odnosno koje su to upravljačke odluke bile ključne da bi se stvorili preduvjeti za nastanak globalnih ekonomskih kriza. Za primjer su uzete velike financijske krize iz 20. i iz 21. stoljeća. U fokusu ove analize bili su gospodarski krahovi 1929. te 2008. godine, kao najveći financijski slomovi u povijesti te kao počeci svjetskih kriza s do tada neviđenim posljedicama po globalnoj ekonomiji. Pregledom tijeka događanja i odluka od strane glavnih aktera te uvidom u svjetsko gospodarstvo nakon 2008. godine, prikazane su trenutne odluke i činjenice koje bi mogle dovesti do iduće globalne recesije.

1.3. Problem, predmet i ciljevi istraživanja te istraživačka pitanja

Problem istraživanja je nepostojanje državnih mehanizama za sprječavanje financijskih poremećaja, gdje trenutni podaci pokazuju da je svjetska razina duga veća od zadnje financijske krize 2008. godine². Iz tih razloga posljedice sljedeće recesije, koja bi se mogla pojaviti, bile bi daleko veće i složenije.

Financijske krize 1929. i 2008. godine bile su najsnažnije u povijesti globalne ekonomije. U razdoblju između ta dva velika događaja bitna za ovaj rad, dogodilo se još nekoliko kriza koje su dovele do određenih poremećaja, zapravo ciklusnih faza, a koje su se na svjetskoj razini rastopile u volatilnosti ekonomskih tekovina. Ove krize će se promatrati kroz niz odluka menadžmenta, koje čine uzroke i posljedice, a koje su se odrazile na cijelu ekonomsku sliku svijeta. Globalno gospodarstvo temelji se na oscilacijama koje se u pravilu ponavljaju u kraćim ili dužim vremenskim razdobljima. Najčešće je to razdoblje od jednog desetljeća, u kojem ekonomija raste i pada. Ono što se u većini slučajeva događa jest činjenica da se o mehanizmima obrane od takvih događaja raspravlja kada je već kasno, gdje je moguće samo malo ublažiti učinke krize.

Rješenja koja su tada predstavljena, već za idući ciklus postaju gotovo nevažna, jer se s rastom i prelijevanjem kapitala, ali i ljudi, iz jednog geografskog područja u drugo stvaraju novi problemi koji se na kraju odraze u cijelom svijetu. Tim transferom sredstava po svijetu mijenjaju se same sastavnice krize. Ipak, ono što uvijek sudjeluje u krizi jesu zemlja, rad i kapital. Te tri odrednice čine okosnicu svake globalne krize, a ovisno o vremenu i mjestu nastajanja, njihovi udjeli u njoj variraju, ali ih je teško izmjeriti. Pomoću tih odrednica lakše je uvidjeti gdje su ključni problemi, a njihovim predočenjem na vrijeme moguće je pokrenuti mjere koje bi možebitno poništile ili ublažile učinke recesijskog razdoblja.

Predmet istraživanja uzroci su i posljedice globalnih ekonomskih kriza. Analizirani su događaji i odluke koje su do sada činile pokretače svjetskih kriza, a to su najsnažnije recesije do sada, 1929. i 2008. godine, kao i u ostalim u kojima se mogu pronaći slični problemi.

² Euro-Phoenix. Preuzeto s <https://europhoenix.com/blog/debt-levels-have-we-learned-the-lessons-of-2008/>

Njihovom analizom i analizom ljudskih odluka, usporedit će se činjenice iz zadnjih deset godina koje polako stvaraju temelje nove financijske krize.

Glavni cilj istraživanja identificirati je uzroke i posljedice globalne ekonomske krize te predložiti smjernice za prepoznavanje pred-recesijskih razdoblja. Sljedeća **istraživačka pitanja** usmjerila su istraživanja.

- IP 1. Koje odrednice mogu biti jasan pokazatelj mogućnosti nastajanja recesije?
- IP 2. Kakav utjecaj na društvo imaju ekonomski ciklusi te na koji način privatni i javni sektor sudjeluje u njima?
- IP 3. Koje su recesije do sada bile najsnažnije?
- IP 4. Čije su odluke pridonijele nastajanju recesija?
- IP 5. Može li se recesija ublažiti određenim državnim mehanizmima?

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Za potrebe ovog rada nužno je istražiti mnogobrojne dostupne informacije temeljene na brojnim istraživanjima i činjenicama. Prema tome, provedena je metoda prikupljanja ekundarnih podataka.

Nad sekundarnim podacima provedena je kvalitativna analiza, klasifikacija te indukcijaska i dedukcijska metoda zaključivanja. Zaključci će biti izvedeni u skladu s hipotezom i ciljevima istraživanja te će se pojedini razmatrani povijesni događaji analizirati iz perspektive utjecaja društva i utjecaja pojedinaca na nastanak i razvoj recesije. Iz analiziranih recesija i kriza proizaći će dva zaključka. Prvi će zaključak biti o utjecaju društva na nastanak recesije, dok će drugi zaključak opisivati utjecaj pojedinaca na nastanak iste.

2.1. Populacija i uzorkovanje

Uzorak ovog istraživanja predstavljaju povijesni događaji koji su utjecali na nastanak recesije. Prilikom proučavanja sekundarnih podataka kvalitativnom i kvantitativnom analizom odabrane su četiri najznačajnije globalne recesije/krize u 20. i 21. stoljeću:

- Velika depresija (1929. – 1933.)
- Velika energetska kriza (1973.)
- Ekonomska kriza iz početka 90-ih (1990.)
- Globalna financijska kriza (2007. – 2008.)

2.2. Prikupljanje i analiza podataka

Sekundarni podaci koji uključuju stručnu literaturu, znanstvene radove, izvještaje, novinske članke i baze podataka, prikupljeni su pristupom u Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici te putem interneta.

Nad sekundarnim podacima provedena je kvalitativna analiza, klasifikacija te indukcijaska i dedukcijska metoda zaključivanja. Velike krize obrađene su kroz više aspekata kvalitativnim i kvantitativnim metodama.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Ovaj dio rada prezentira rezultate primarnih i sekundarnih istraživanja, a koji se sastoje od informacija o ekonomskim ciklusima, predrecesijskim razdobljima i recesiji, određenim globalnim recesijama, određenim lokalnim recesijama, zatim usporedbe predrecesijskih razdoblja, kao i numeričkih pokazatelja. U nastavku poglavlja provest će se evaluacija, rasprava i interpretacija rezultata teorijskih i numeričkih istraživanja, te mogućnosti za djelovanje u predrecesijskom i recesijskom razdoblju. Na kraju poglavlja dat će se implikacije i preporuke.

3.1. Ekonomski ciklusi

Gospodarstvo svijeta ima svoj prirodni ciklus. Ti su se ciklusi od kraja 19. stoljeća pa do danas polako uobličili i postali regularni, što zbog općeg razvoja čovječanstva, što zbog sve manjeg broja političkih previranja i ratova (izuzevši Prvi i Drugi svjetski rat). Pojavom sličnih osobina svakog ciklusa, a koji su se pojavljivali periodički, ekonomski znanstvenici i teoretičari su ustanovili postojanje ekonomskih ciklusa. Njihova različitost se prvenstveno očituje u vremenskom periodu kojeg obuhvaćaju. U istraživanju ovih pojava najčešće se spominju 4 vrste ekonomskih ciklusa, a to su **Kitchinov ciklus**, **Juglarov ciklus**, **Kuznetsov ciklus** i **Kondratieff ciklus** (Babić, prema Niemira i Klein, 2003). Svaki od ovih ciklusa predstaviti će se prema vremenskom trajanju, od najkraćeg do najdužeg.

Kitchinov ciklus je najkraći od istraženih te on ima razdoblje trajanja od 3 do 5 godina. Ovaj se ciklus još naziva i ciklusom zaliha. Nastao je prema istraživanjima Josepha Kitchina (1923), a koji je uočio da postoje određena odstupanja u vremenu realizacije informacija i zaliha.

Juglarov ciklus, prema Schumpeteru (1939), traje od 9 do 10 godina. Ipak, Korotayev i Tsirel (2010) u novijem radu navode kako su to zapravo ciklusi koji traju od 7 do 11 godina. Ovaj tip ciklusa otkrio je Clément Juglar. Ova vrsta ciklusa uključuje jedan od ključnih faktora, a to su investicije. Juglar je u svojim analizama prethodno navedenih čimbenika uočio da je rast i pad investicija ključan u nastajanju kriza.

Kuznetsov ciklus se prvenstveno povezuje s demografskim kretanjem stanovništva. Period trajanja ovog ciklusa je od 15 do 25 godina. Upravo toliko je potrebno da se dogode promjene u stanovništvu, a koje su potaknute migracijama, izmjenom generacija, starenjem stanovništva itd. (Kuznets, 1930).

Kondratiev ciklus predstavlja razvojne epohe koje su obilježile svijet u zadnjih 250 godina. One se pojavljuju u prosjeku svakih 50 godina, gdje naravno postoje manja odstupanja od tog prosjeka. Kondratiev je uočio da gospodarstvo oscilira upravo zbog razvoja čovječanstva i inovacija koje proizlaze iz napretka.

3.2. Pregled velikih globalnih gospodarskih kriza

Prvi ovakav događaj u prošlom stoljeću započeo je u ljeto 1929. godine. Nakon više od desetljeća prethodnog prosperiteta i blagostanja, promjena u društvu, razvoja tehnologije i rasta proizvodnje, uslijedilo je razdoblje pod nazivom **Velika depresija** (1929. – 1933.). Tablica 1 prikazuje veliku gospodarsku krizu poznatu kao velika depresija. Ključni elementi velikih gospodarskih kriza su:

- Razdoblje trajanja recesije
- Vrijeme trajanja predrecesijskog razdoblja
- Ponašanje društva u cjelini
- Ključne odluke pojedinaca u predrecesijskom razdoblju
- Opći generator recesije
- Glavni pokretač recesije
- Lokacija početka recesije
- Geografski obuhvat recesije

Tablica 1. Velika gospodarska kriza 1929. – 1933. godine

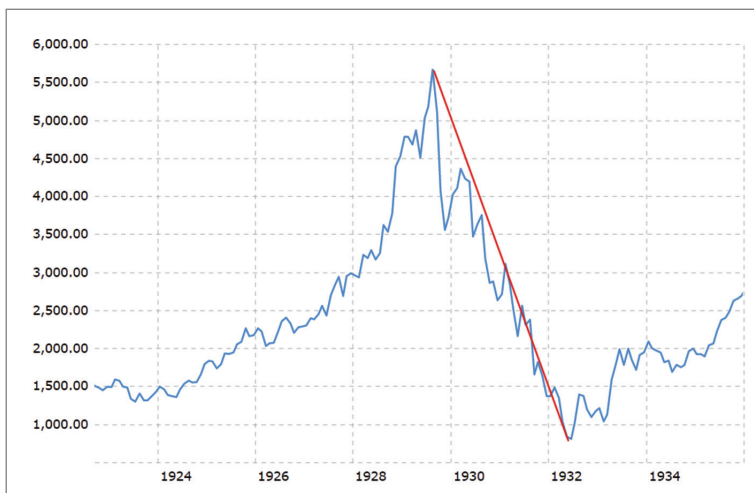
Velika gospodarska kriza	
Razdoblje trajanja recesije	U prosjeku je u zahvaćenim zemljama trajala od 1929. godine do 1933. godine.
Vrijeme trajanja predrecesijskog razdoblja	Započelo sa stabilnim oporavkom gospodarstva sredinom 1920-ih nakon što su prethodnih godina Rusija, Francuska, Njemačka, Austrija i Mađarska imale kolaps domicilnih valuta.
Ponašanje društva u cjelini	Rast konzumerizma i konformizma se najviše osjetio u SAD-u. Uvođenjem masovne proizvodnje za većinu proizvoda, stvoren je srednji sloj društva s velikim potrebama. Velike potrebe društva vršile su pritisak na cijene, s obzirom da je proizvodnja u početku bila nedostatna (Lanchene Batoul, 2009).
Ključne odluke pojedinaca u predrecesijskom razdoblju	U rujnu 1924. godine postignut dogovor oko financijske stabilizacije zapadnoeuropske monetarne politike čiji je zadatak bio regulirati ratne reparacije Njemačke prema zapadu, najvećim dijelom prema Francuskoj (Martin, 1950). Uz eksperte iz Europe, a pod vodstvom američkog političara i bankara Charlesa Dawesa, odlučilo se da će se Njemačko gospodarstvo uvelike financirati pomoću zajmova danih iz američkog bankarskog sektora.
Opći generator recesije	Uslijed velike potražnje za dobrima i uslugama te razvojem istih, kroz dobro poslovanje investitori uviđaju mogućnost investiranja i sigurnog povrata na uloženo. Krajem 20-ih godina 20. stoljeća dolazi do sve većeg priljeva kapitala na tržište, koje je u jednom trenutku izgubilo vezu s realnom vrijednosti, gdje je trgovanje vrijednosnicama uskoro postala igrom u kojoj je jedini cilj bio kupiti jeftinije i prodati skuplje.

Glavni pokretač recesije	Krah na burzi u New Yorku na Wall Streetu 29. listopada 1929. godine. Tog dana cijene dionica su oštro pale pa je tako većina vlasnika tih dionica vrlo brzo postala žrtvom euforije. Brisanjem velikih vrijednosti na burzi, brojne su tvrtke postale bezvrijedne, a samim time i njezini vlasnički udjeli.
Lokacija početka recesije	Lokacija početka Velike depresije započela u New Yorku, točnije na burzi na Wall Streetu.
Geografski obuhvat recesije	Početak u SAD-u, ubrzo se financijska kriza širi na europsko tlo, točnije Njemačku. Kriza se vrlo brzo prelila i na ostale zemlje ovisne o Njemačkoj industriji i ratnim reparacijama. Kroz nekoliko godina kriza se širi na ostatak svijeta, izuzevši tadašnji „istočni blok“.

Izvor: *rad autora*

Kretanje Dow Jones indeksa prikazan je na slici 1.

Slika 1. Kretanje Dow Jones indeksa (1924. – 1934.)

Izvor: *Macrotrends (n.d.). Dow Jones – DJID – 100 Year Historical Chart. Preuzeto s <https://www.macrotrends.net/1319/dow-jones-100-year-historical-chart> (20.12.2021.)*

Slika 1 pokazuje da je u razdoblju od lipnja 1929. do lipnja 1932. godine Dow Jones indeks pao s 5.487,84 na 885,63.

Tablica 2. Trajanje recesije u pojedinim državama (1928. – 1933.)

Država	Godina/kvartal																Ukupno kvartala								
	1928				1929				1930				1931					1932				1933			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		1	2	3	4	1	2	3	4
Njemačka																									19
Poljska																									18
Sjedinjene Američke Države																									16
Kanada																									16
Italija																									15
Nizozemska																									15
Čehoslovačka																									15
Belgija																									14
Švicarska																									14
Brazil																									14
Južna Afrika																									13
Ujedinjeno Kraljevstvo																									12
Argentina																									12
Japan																									11
Danska																									11
Francuska																									10
Švedska																									10
Indija																									9

Izvor: autorov rad prema Romer, C. D. (2003). *Great Depression*. *Encyclopædia Britannica*. Preuzeto s <https://www.britannica.com/event/Great-Depression> (5.12.2021.)

Tablica 2 pokazuje da recesija u razdoblju od 1929. do 1933. bila najveća u Njemačkoj, Poljskoj, Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi, Italiji i Nizozemskoj.

Godine 1973. godine **energetska kriza** je došla do svog vrhunca kada su arapske zemlje, članice „*Organization of Arab Petroleum Exporting Countries*³“, odlučile smanjiti obujam izvoza nafte u zapadne zemlje, a za neke ga i potpuno obustaviti. Tim postupkom cijene nafte su gotovo odmah eskalirale, što je dovelo do početka nove recesije, a koja je potrajala sve do kraja 70-ih godina prošlog stoljeća. Tablica 3. pokazuje ključne elemente energetske krize 1973. godine.

³ Organizacija arapskih država izvoznica nafte (osnovan 9. siječnja 1968. u Beirutu), kratko OAPEC (od engl. Organization of Arab Petroleum Exporting Countries) je organizacija kojoj pripada 11 država članica: Saudijska Arabija, Irak, Kuwait, Ujedinjeni Arapski Emirati, Egipat, Alžir, Bahrain, Katar, Libija, Sirija i Tunis. Sjedište OAPEC-a je u Kuwaitu (Službene stranice OAPEC-a).

Tablica 3. Energetska kriza 1973. godine

Energetska kriza 1973. godine	
Razdoblje trajanja recesije	Između 11. siječnja 1973. (SAD kreće s 3 fazom kontrole cijena za američke potrošače, što je dovelo do povećanja cijena gotovo svih dobara) i 6. prosinca 1974. godine (kada je Dow Jones Indeks završio na rekordno niskoj razini još od 1962. godine ⁴).
Vrijeme trajanja predrecesijskog razdoblja	Od krize s kraja 50-ih ⁵ i krize početka 60-ih ⁶ godina do kraja navedenog desetljeća, kada je politika Saveznih rezervi započela proces smanjenja rashoda, odnosno rezanja troškova (Labonte, Makinen, 2001).
Ponašanje društva u cjelini	Svijet zahvaća Hladni rat. Zapadno se društvo sve više okreće konzumerizmu uživajući pogodnosti koje su im sada omogućene. Društvo „istoka“ i „zapada“ je ovom trenutku sukobljeno u nametnutoj propagandi tadašnjih političkih vlasti, gdje se na zapadu uvelike potencirala sloboda pojedinca. Tako se u 60-im godinama uočavaju velike promjene u društvu, u svim klasama stanovništva.
Ključne odluke pojedinaca u predrecesijskom razdoblju	Zbog sve izraženije inflacije američke su se vlasti, pod predsjedanjem predsjednika Richarda Nixona, odlučile za uvođenje mjera pomoću kojih bi kroz nekoliko faza regulirali rast cijena (Iđen i Schneider, 1977). Odluka o izlasku SAD-a iz sporazuma Bretton Woods u kolovozu 1971. ⁷ OAPEC-a odlučuje smanjiti proizvodnju nafte, povećati cijenu, kao i da uvede određeni embargo na izvoz pojedinim zemljama, a koje su tada pružile potporu Izraelu u Jomkipurskom ratu ⁸ (Bean i Girarad, 2001).
Opći generator recesije	Porast broja motornih vozila. Slijedom toga, dolazi do porasta cijene „crnog zlata“, što stvara pritisak na cijene ostalih dobara. Takvo stanje dovodi do snažnije inflacije.

⁴ Begin to Invest. Preuzeto s <https://www.begininvest.com/december-6/> (19.6.2020.)

⁵ Monetarna politika pooštrena je tijekom dvije godine koje su prethodile 1957., a potom je uslijedilo ublažavanje politike krajem 1957. Proračunski saldo rezultirao je promjenom proračunskog suficita od 0,8% BDP-a u 1957. u proračunski deficit od 0,6% BDP-a u 1958., a zatim na 2,6% BDP-a 1959. godine (Labonte, Makinen, 2001).

⁶ Druga primarna monetarna recesija dogodila se nakon što su Savezne rezerve počele povećavati kamatne stope 1959. Vlada je prešla iz deficita (ili 2,6% u 1959.) u suficit (od 0,1% u 1960.). Kada je gospodarstvo izašlo iz ove kratke recesije, započelo je drugo najduže razdoblje rasta u povijesti NBER-a (Nacionalni biro ekonomskih istraživanja Sjedinjenih Američkih Država) (Labonte, Makinen, 2001).

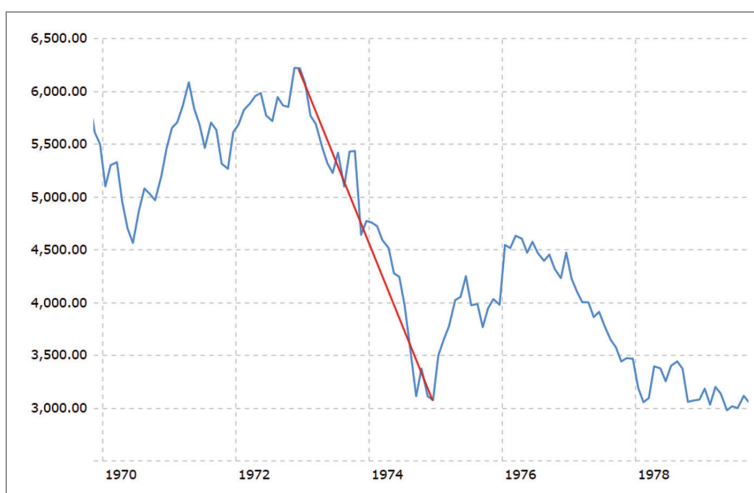
⁷ 1944. godine na konferenciji u Bretton Woodsu osniva se Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka. Također, sporazumom se uvodi konvertibilnost dolara u zlato, odnosno zlatno-dolarska konvertibilnost čime se svakom imatelju dolara jamčila mogućnost da u svako doba može papirnati novac zamijeniti za punovrijedni novac - zlato.

⁸ 6. listopada 1973., nadajući se da će vratiti teritorij izgubljen od Izraela tijekom trećeg arapsko-izraelskog rata 1967. godine, egipatske i sirijske snage, uz potporu arapskih zemalja, pokrenule su koordinirani napad na Izrael na Dan pomirenja, najsvetiji dan u židovskom kalendaru. Iznenadivši izraelske obrambene snage, egipatske trupe uspjele su prodrijeti duboko na Sinajski poluotok, dok se Sirija borila da izbací okupacijske izraelske trupe s Golanskih visina. Izrael je uzvatio protunapadom i osvojio Golansku visoravan. Prekid vatre stupio je na snagu 25. listopada 1973. godine, nakon 2 tjedna i 5 dana trajanja.

Glavni pokretač recesije	Glavni pokretač je uvođenje 3. faze plana Saveznih rezervi da regulira cijene na tržištu kako bi ograničili daljnji rast inflacijskih stopa te ih ujedno i spustili na održivu razinu za daljnji uravnoteženi rast gospodarstva. No, ovo uplitanje Saveznih rezervi u tržišno gospodarstvo rezultiralo je snažnim padom vrijednosti dionica, s početkom 11. siječnja 1973. godine.
Lokacija početka recesije	Američke burze. Sama reakcija burzovnog tržišta ponovo je uvela smanjenje ekonomskih aktivnosti zbog nesigurnosti daljnjeg razvoja događaja.
Geografski obuhvat recesije	Američko gospodarstvo, gospodarstvo zemalja zapadne Europe, Japan, dakle uglavnom na zemlje koje su podržavale Izrael u politici (Painter, 2014). Ipak, s obzirom na povezanost svjetske ekonomije, ubrzo je i ostatak svijeta osjetio učinke ekonomskog i političkog rata. S druge strane, „Istočni blok” je u ovom trenutku uspio ponoviti svoju prošlost iz Velike depresije, ali je u ovoj situaciji ojačao svoj politički utjecaj, kao i ovisnost „zapadne Europe” o sovjetskoj nafti.

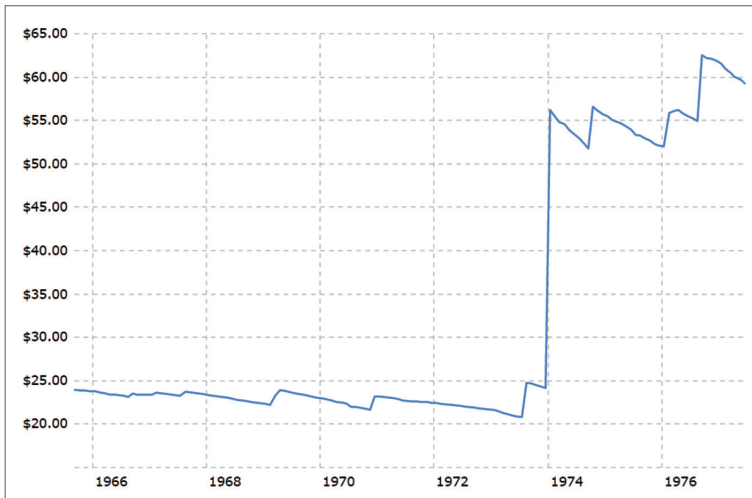
Izvor: Baumeister, C. i Kilian, L. (2016). *Forty years of oil price fluctuations: Why the price of oil may still surprise us*. *Journal of Economic Perspectives*, 30(1), 139-160.

Slika 2. Kretanje Dow Jones indeksa (1970. – 1978.)

Izvor: Macrotrends. Preuzeto s: <https://www.macrotrends.net/1319/dow-jones-100-year-historical-chart> (20.12.2021.)

Slika 2 pokazuje da je u razdoblju od prosinca 1972. do prosinca 1974. godine Dow Jones indeks je pao s 6.747,43 na 3.338,17.

Slika 3. Kretanje cijene sirove nafte na svjetskoj burzi (1966. – 1976.)

Izvor: *Macrotrends*. Preuzeto s <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart> (20.12.2021.)

Slika 3 pokazuje da je u razdoblju od 1966. do 1976. godine cijena sirove nafte na svjetskoj burzi rasla s 25 (1966.) na 67,15 (1976.) dolara.

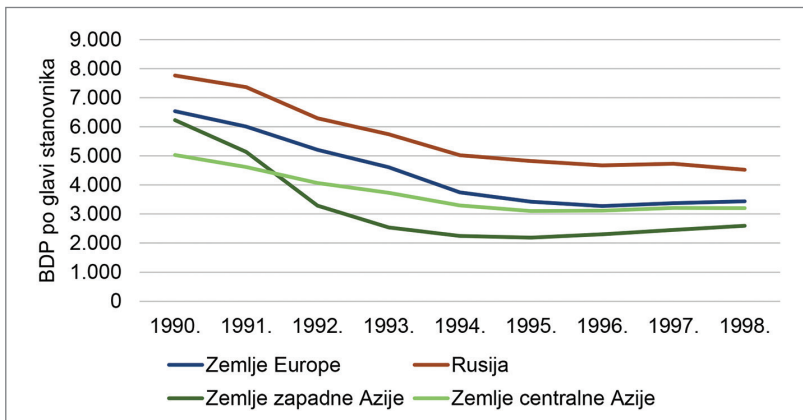
U 90-tim godinama događaju se i velike političke promjene, a kao glavne su prestanak Hladnog rata prouzročen raspadom Sovjetskog Saveza. Također, u isto vrijeme ujedinjuje se Istočna i Zapadna Njemačka. **Recesija iz početka 90-ih** godina vrlo je složena te je njezin uzrok niz događaja koji su potakli negativnu poslovnu atmosferu u društvu. Tablica 4. pokazuje elemente energetske krize s početka 90-tih godina.

Tablica 4. Ekonomska kriza s početka 90-tih

Ekonomska kriza iz početka 90-ih	
Razdoblje trajanja recesije	U slučaju ekonomske krize s početka 90-ih teško je svesti sve na početak te odrediti što je to točno lansiralo zapadnu ekonomiju u krizu. Ipak, ekonomski stručnjaci (McNees, 1992; Hamilton, 2011) u svojim radovima navode sredinu 1990. godine kao početak ove krize.
Vrijeme trajanja predrecesijskog razdoblja	Nakon prethodne krize, one iz početka 80-ih godina, svjetska ekonomija je započela sa svojim oporavkom. Slijedom rasta i ekspanzije gospodarstva, krajem 80-ih dolazi do sve veće inflacije, koja daleko prelazi onu željenu i umjerenu od oko 1%.

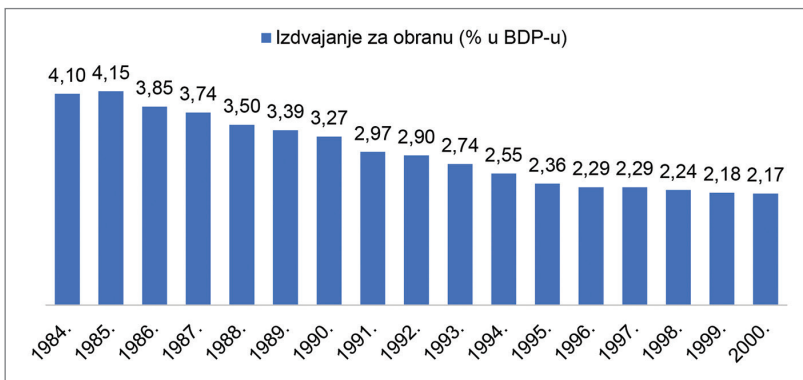
Ponašanje društva u cjelini	Kraj 80-ih godina postaje velika prekretnica u svjetskoj povijesti. Društvo se u ovo vrijeme mijenja iz korijena zbog novih tehnologija, političkih preokreta i novonastalih kulturnih promjena. U isto vrijeme, razvojem novih tehnologija i povećanjem produktivnosti, smanjuje se potreba za radnicima u primarnom i sekundarnom sektoru, dok se ona u tercijarnom povećava. Također, moderno društvo dobiva sve veću slobodu u izričaju pojedinca, gdje se glas pojedinca, ali i društva u cjelini sve više i brže čuje.
Ključne odluke pojedinaca u predrecesijskom razdoblju	Iako je ova kriza bila relativno slaba i bez snažnog utjecaja na ekonomiju, svakako je vrlo kompleksna i do danas ne postoji službeno objašnjenje za njezin nastanak. Ipak, postoje čimbenici, odnosno odluke pojedinaca koje su svakako utjecale na njezino nastajanje i širenje. Jedna od takvih odluka je i već navedeno smanjenje kontrole i regulacija nad štednjama i zajmovima, nakon koje je uslijedilo znatno povećanje klijenata u institucijama koje se bave ovom djelatnošću. Također, povećava se i broj nezakonitih radnji unutar tih institucija što je narušilo povjerenje građana SAD-a u ove institucije te tako smanjilo i njihovu potrošačku volju. Suprotno deregulacijama, krajem 80-ih i početkom 90-ih dolazi do odluke da se postroži monetarna politika uslijed povećane inflacije. Europu u to vrijeme zahvaća niz političkih odluka koje su promijenile njezinu dosadašnju blokovsku podjelu, a koje su stvorile ozračje mira, prouzročivši tako, nenamjerno, manju vojnu potrošnju pa samim time i gospodarske aktivnosti vezane za ovaj državni segment. Još jedna od odluka koja je zasigurno utjecala na tržište je i ona gdje je Irak napao Kuvajt, nakon kojeg je uslijedio naftni cjenovni šok. Iako ovaj šok nije prouzročio probleme u opskrbi naftom, svakako je utjecao na bihevioralno-financijske stavove društva.
Opći generator recesije	Iz svega navedenog, može se primijetiti kako u slučaju ove krize nema jednog i jasnog razloga za njezino nastajanje. To je više skup brojnih razloga, koji su prije svega minorni i vjerojatno ne bi polučili isti rezultat da su se dogodili u različito vrijeme.
Glavni pokretač recesije	Vrlo je bitno za naglasiti kako glavni „okidač“ ove recesije ne postoji i nije jasno vidljiv kao u prethodnim recesijama, gdje su postojali snažni tržišni šokovi nastali uslijed neuravnoteženog i neodrživog gospodarskog rasta.
Lokacija početka recesije	S obzirom na nemogućnost definiranja glavnog čimbenika koji je potaknuo početak recesije, u istom je smislu nemoguće odrediti lokaciju početka recesije. Negativni utjecaji na gospodarstvo nisu dolazili iz jednog smjera, jedne države ili kontinenta. Također, ni zasebna snaga tih događaja nije bila dovoljno jaka da jedan od njih postane osnova za nastanak recesije.
Geografski obuhvat recesije	Pad Berlinskog zida svakako je promijenio i oslabio do sada čvrsta stajališta obje strane, a samim time smanjio napetost blokovske podjele. Tako je kriza zahvatila veći dio stanovništva razvijenog zapada, a zbog svoje povezanosti s ostatkom svijeta, taj je utjecaj svakako bio zahvatio i zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje, iako u dosta manjoj mjeri.

Izvor: rad autora

Slika 4. Kretanje BDP-a Euroazije (1990. – 1998.)

Izvor: autorov rad prema Maddison⁹, A. (2006). *The World Economy*. Pariz: OECD Publications

Slika 4 pokazuje da je BDP u Europi za zemlje Bjelorusija, Estonija, Latvija, Litva, Moldavija i Ukrajina padao s \$ 6.500,00 (1990.) na 4.500,00 (1998.).

Slika 5. Kretanje svjetskog prosjeka izdvajanja za obranu (1984. – 2000.)

Izvor: autorov rad prema World Bank. Preuzeto s <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> (7.1.2022.)

Slika 5 pokazuje da je svjetski prosjek izdvajanja za obranu padao s 4,15 % u 1985. na 2,17 u 2000. godini.

⁹ Zemlje Europe: Bjelorusija, Estonija, Latvija, Litva, Moldavija, Ukrajina;
Zemlje zapadne Azije: Armenija, Azerbajdžan, Gruzija;

Zemlje centralne Azije: Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan, Turkmenistan, Uzbekistan.

Globalna financijska kriza 2007. – 2008. godine sumirana je u tablici 5.

Tablica 5. Globalna financijska kriza 2007. – 2008. godine

Globalna financijska kriza 2007. – 2008. godine	
Razdoblje trajanja recesije	Početak ove krize je 15. rujna 2008. godine. Za vrijeme trajanja ove recesije brojne su zapadne zemlje, financijski i ulagački povezanih sa Sjedinjenim Američkim Državama, doživjele značajan pad svojih gospodarskih aktivnosti, rast nezaposlenosti i povećanje javnog duga. Početak oporavka prilično oscilira od države do države, ali on polako kreće 2009. – 2010. godine.
Vrijeme trajanja predrecesijskog razdoblja	Nakon što je završila tzv. „dot-com“ kriza početkom 2000-ih, svjetsko gospodarstvo je nastavilo sa snažnim razvojem. Sada više nego ikad, informacije su postajale sve brže i dostupnije velikom broju stanovništva. Nekretnine i krediti vezani za njih su bili glavni temelj ekonomskog rasta u to vrijeme, gdje su se od stambenih kredita formirali brojni financijski derivati koji su bili predmetom trgovanja i ulaganja investitora kojima je obećan sigurni ishod istog. Tako se rast temeljio na preprodaji manjih i većih financijskih paketa, učinivši tako trgovinu iznimno volatilnom i izloženom velikim rizicima od ostalih ekonomskih utjecaja, što se na kraju i pokazalo kao ključnim (Štefulić i Radman Peša, 2012).
Ponašanje društva u cjelini	Od početka 2000-ih društvo postaje iznimno digitalizirano, s pristupom velikoj količini dostupnih informacija. Tako je u to vrijeme kao jedna od najbitnijih informacija bila i ona o vrijednosti i rastu cijena nekretnina te da su one vrlo sigurno ulaganje uz zajamčen povrat od prodaje te iste nekretnine. U tom je smislu šire društvo postalo ulagačko, uz naravno sve niže kamate zaduživanje i slabe, gotovo nikakve kolaterale. U ovom periodu društvo troši više od svojih mogućnosti i na ostale komoditete, što dovodi do porasta cijena istih.
Ključne odluke pojedinaca u predrecesijskom razdoblju	Odlukom američkih Federalnih rezervi početkom 2000-ih, pod predsjedanjem Alana Greenspana, smanjuje se kamatna stopa po kojoj financijske institucije mogu međusobno posuđivati novac za potrebe održavanja rezervi. Ta je kamatna stopa u razdoblju manjem od 3 godine, točnije od 3. siječnja 2001. do 25. lipnja 2003., spuštena sa 6% na 1% ¹⁰ . Također odluke menadžera Franklina Rainesa (Fannie Mae) i Richarda Syrona (Freddie Mac) ¹¹ dovele su do brojnih neregularnosti, kako u samim tvrtkama, tako i eksterno prema krajnjim korisnicima. Za daljnji razvoj događaja bitne su i odluke brojnih državnih vlasti koje su uslijed pritiska poslovnog svijeta odlučile smanjiti regulative koje su ograničavale njihovu djelatnost. U međuvremenu premijer Ujedinjenog Kraljevstva Gordon Brown odlučuje, a sve zbog utrke između New Yorka i Londona oko svjetskog financijskog središta, da „olakša“ poslovanje financijskom sektoru. Ovim potezom je omogućio dodatan prelazak financijskih proizvoda iz tržišta SAD-a na tržište, kako UK-a, tako i ostatka Europe.

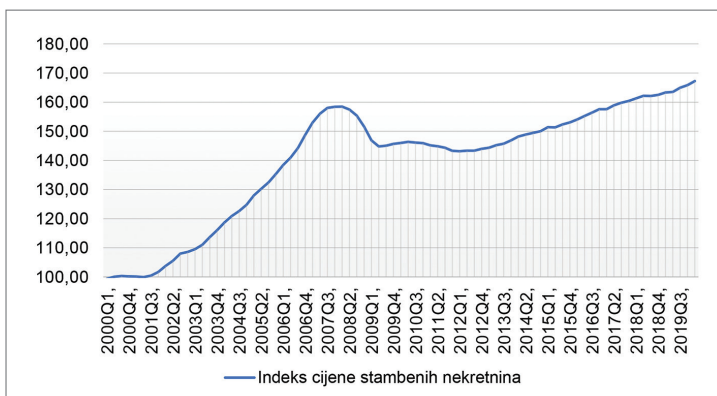
¹⁰ Federalne rezerve. Preuzeto s: <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/openmarket.htm> (8.7.2020.)

¹¹ Vrijednost aktive tvrtke Fannie Mae na kraju 2019. godine iznosila je 3,500 milijuna USD, dok je vrijednost aktive Freddie Mac-a na kraju 2018. iznosila 2,063 milijuna USD.

Opći generator recesije	Ono što je prvenstveno generiralo ovu recesiju je proces koji se počeo odvijati početkom 21. stoljeća, mahom u Sjedinjenim Američkim Državama, a riječ je o pojačanoj ponudi i potražnji za nekretninama, a koja je uslijedila zbog jeftinog novca na tržištu zaduživanja. Iako su financijska kriza i nekretninski balon dva odvojena događaja, svakako su međusobno iznimno povezani. Povećanu količinu novca na tržištu su u isto vrijeme primijetile i ostale djelatnosti. Tako su velike financijske i investicijske institucije prepoznale ovaj trend te odlučile u velikoj mjeri sudjelovati na tržištu otkupljujući te kredite i stvarajući složene financijske proizvode koje su daljnjim kupcima stvarale stalne financijske priljeve. Ovakvo kompleksno financijsko trgovanje je naišlo na plodno tlo jer su se također i za njih smanjivali zakonski okviri djelovanja i povećavale mogućnosti poslovanja (Marić i Torner, 2017).
Glavni pokretač recesije	U rujnu 2008. godine odvio se ključni događaj koji je bio glavni pokretač buduće recesije. Tom događaju je prethodilo smjenjivanje direktora <i>Fannie Mae</i> -a i <i>Freddie Mac</i> -a, a na čije je mjesto sada došla državna vlast, do onog trenutka dok se njihovo poslovanje ne vrati na stabilno. U isto vrijeme, tržište reagira padom burzovnih indeksa. Uslijed objave brojnih negativnih poslovnih brojki.
	i kompanija Lehman Brothers tone na burzi, gdje je još sredinom 2007. godine vrijednost dionice bila na razini od 78 USD, da bi početkom rujna 2008. godine pala na jednoznamenasti iznos, odnosno ispod 5 USD po dionici 10. rujna. Predsjednik Federalnih rezervi New Yorka, Timothy Geithner, 12. rujna sazvaio je sastanak na kojem su sudjelovali izvršni direktori ostalih velikih američkih banaka. U spasu Lehmansa trebao je sudjelovati i britanski Barclays, no britanska su regulatorna tijela odbili dati dopuštenje za to. Tako je Lehman Brothers 15. rujna pokrenuo bankrot, označivši kraj ove kompanije koja postoji još od 1847. godine ¹² .
Lokacija početka recesije	Kao što već navedene činjenice daju naslutiti, situacija se uglavnom razvijala na tržištu Sjedinjenih Američkih Država, kao najsnažnijim generatorom svjetske ekonomije do tada. Tako je i sama lokacija početka recesije ta zemlja, odnosno New York, kao svjetsko financijsko sjedište.
Geografski obuhvat recesije	Ova je recesija vrlo brzo nastupila u većini razvijenih zemalja, a pogotovo u onim zemljama s razvijenim financijskim tržištem.

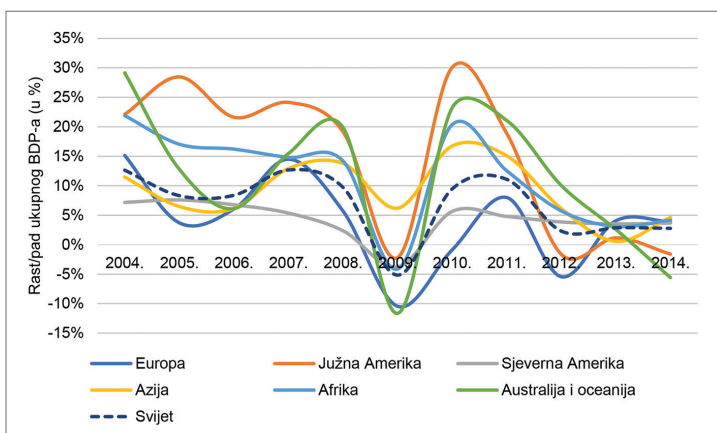
Izvor: rad autora

¹² Harvard Business School. Preuzeto s <https://www.library.hbs.edu/hc/lehman/Exhibition/General-Merchants-to-Commodities-Brokers> (16.7.2020.)

Slika 6. Kretanje svjetskog indeksa stambenih nekretnina (2000. – 2019.)

Izvor: autorov rad prema Međunarodni monetarni fond. Preuzeto s <https://www.imf.org/external/research/housing/> (9.1.2022.).

Slika 6 pokazuje kretanje svjetskog indeksa stambenih nekretnina od 2000. do 2019. godine. U tom razdoblju svjetski indeks stambenih nekretnina stalno je u porasu uz korekciju od 2007. do 2010.

Slika 7. Kretanje rasta/pada BDP-a (2004. – 2014.)

Izvor: autorov rad prema Svjetska Banka¹³. Preuzeto s https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?year_high_desc=true (7.1.2022)

¹³ Za navedeni graf su prikazani skupni podaci najviše pet najvećih gospodarstava (prema ukupnom BDP-u) po kontinentu: Europa (Njemačka, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Italija, Španjolska), Južna Amerika (Brazil, Argentina, Kolumbija, Čile, Peru), Sjeverna Amerika (Sjedinjene Američke Države, Kanada, Meksiko), Azija (Kina, Japan, Indija, Južna Koreja, Indonezija), Afrika (Nigerija, Egipat, Južnoafrička Republika, Alžir, Maroko) i Australija i Oceanija (Australija, Novi Zeland)

Slika 7 pokazuje kretanje rasta/pada BDP za razdoblje od 2004. do 2014. godine. Evidentno je da je najveći pad BDPa bio u 2009. godini i to u Europi i Australiji.

4. ZAKLJUČAK

Ekonomija je prije svega živi organizam. U svojem razvoju ima razdoblje rasta, ali i stagnacije i „odumiranja“. No ovo „odumiranje“ svakako ne znači da dolazi kraj tom organizmu, već je samo potrebno odstraniti nezdrave dijelove kako bi se on nastavio dalje razvijati. Naravno, te nezdrave dijelove treba proučavati te otkriti što im je bio uzrok, a što posljedica pojavljivanja.

IP 1. Koje odrednice mogu biti jasan pokazatelj mogućnosti nastajanja recesije/krize?

Recesiju/krizu vrlo je teško spriječiti pa čak i prepoznati mogućnost nastajanja iste u nekom trenutku. Ipak, jedna od činjenica koja svakako pomaže u uočavanju buduće recesije ili krize jesu zasigurno niske ili čak i nulte kamate na kredite s kojima se nastoji na umjetan način održati rast gospodarstva. Potaknuto navedenim kamatama, raste potražnja za nekretninama i ulaganjima na tržištu kapitala, što podiže cijene istih daleko iznad realne vrijednosti.

IP 2. Kakav utjecaj na društvo imaju ekonomski ciklusi te na koji način privatni i javni sektor sudjeluje u njima?

Reakcija društva je također neizbježna. U početku ekspanzije gospodarstva ono je oprežno. Vrlo brzo nametnute društvene norme i klasni simboli postaju dominantni u donošenju financijskih odluka pa se tako polako počinje gubiti kompas. Zbog sve veće potražnje privatni sektor nastoji stvoriti i prodati što više dobara i usluga, također ulažući u svoje proizvodne procese, dok javni sektor ulaže u infrastrukturne projekte.

Ipak, u jednom trenutku ekspanzija gospodarstva prelazi svoje realne vrijednosti. U tom trenutku odvija se pravi domino efekt u kojem sve prethodno navedeno smanjuje svoj obujam, što u konačnici postepeno sve više ograničava količinu novca u opticaju, a samim time i broj osnovne radnje u ekonomiji, a to je transakcija. I tada, kada se kotač krene okretati u suprotnom smjeru, vrlo ga je teško zaustaviti. Društvo na to naglo reagira, pa se domino efekt nastavlja sve do najniže točke u padu.

IP 3. Koje su recesije do sada bile najsnažnije?

Najniže točke pada su zasigurno imale recesije 1929. i 2008. godine, koje su ostavile traga u svjetskoj ekonomiji i kada su milijuni ljudi ostali bez svojih domova i radnih mjesta.

IP 4. Čije su odluke pridonijele nastajanju recesija/križa?

U slučajevima kada ekonomija krene sa svojom kontrakcijom, često se optužuje pojedince za takvo stanje, ali je zapravo društvo u cijelini krivo za nastalu situaciju. Naravno, ne može se pobjeći od činjenice da je ipak državna vlast, odnosno središnja banka, utječe svojim mehanizmima pa se shodno tome može zaključiti da osobe na vodećim pozicijama snose dio odgovornosti.

IP 5. Može li se recesija/križa ublažiti određenim državnim mehanizmima?

S druge strane prethodnog odgovora, državna vlast je također odgovorna i za pravovremeno reagiranje i ublaživanje jačine gospodarskog pada, o čemu uvelike ovisi sama sposobnost iste da prepozna način na koji može pomoći društvu i gospodarstvu preko svojih socijalnih i investicijskih projekata i mjera. Država svojim mehanizmima zasigurno može ublažiti posljedice negativnog salda u razvoju nacionalne ekonomije.

U ljudskoj je prirodi da se pojedinac ili zajednica brine o svojim bližnjima. Ta briga često iziskuje djelovanje prema okolini. Bilo da je to djelovanje direktno ili indirektno, ono na okolinu može djelovati negativno ili pozitivno. Još kada je u davnoj prošlosti čovjek odlučio svoju potrebu zadovoljiti zamjenom jednostavnog oruđa za komad mesa, nije ni slutio da je učinio osnovnu ekonomsku radnju, a to je transakcija. Tim postupkom stvorio je temelj današnje ekonomije, a ta je radnja i do današnjih dana ostala nezaobilaznim dijelom naše svakodnevnice. Svakim danom čovjek donosi odluke koje za njega čine bazno zadovoljavajuću potrebu, ali zapravo tim odlukama utječe na ekonomiju. Naravno, čin jednog običnog pojedinca teško može prouzročiti velike promjene. Ipak, povijest pokazuje da se to može dogoditi. Upravo su pojedinci bili ti koji su mijenjali način kako čovjek živi i razmišlja, koji su mijenjali geopolitičke karte i državna ustrojstva, gradili i rušili, i na kraju krajeva, uvelike utjecali na ekonomiju na svim razinama. Ali to se događa i danas, a događat će se i u budućnosti.

Ovom analizom uzorka i posljedica globalnih kriza 20. i 21. stoljeća, zaključno s financijskom krizom 2008. godine, primjećuje se da su upravo pojedinci, svjesno ili nesvjesno, započinjali domino efekt. Iako su njihove odluke uglavnom donesene uz brojne savjete, ipak su pojedinci ti koji su na kraju odlučivali. Mehanizmi koje su oni palili ili gasili rezultirali su brojnim krizama koje su se pojavljivale do današnjeg dana. Ali ekonomija raste i razvija se, uz milijarde ljudskih odluka dnevno. I samo je jedna odluka potrebna da taj rast stane.

ANALYSIS OF THE CAUSES AND CONSEQUENCES OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS OF THE 20TH AND 21ST CENTURIES

Vjekoslav Rukavina, Professional specialist in economics
Iskon Internet d. d.,
Radnička cesta 21, Zagreb, Croatia
Phone: +385 (0)98 9530 293, e-mail: vjekoslav.rukavina@gmail.com

dr. sc. **Ivica Katavić**, PhD
European Business School Zagreb,
Selska 119, Zagreb, Croatia
Phone: +385 (0)99/ 3695 585, e-mail: ivica.katavic@ebus.hr

ABSTRACT

The world economy is, more than ever, extremely connected and transparent, and the paths of goods, services and people are available to every individual connected to the Internet. For that reason, it remains unclear why mistakes in human decisions continue to be repeated, as well as the reaction of society as a whole about the decisions of individuals. Also, state mechanisms that control the economy are still unable to respond effectively to events at a time of economic contraction. Hence the motivation for this research, which includes a study of a number of specific situations in which human decisions, directly or indirectly, have created one of the main causes of future economic decline. A review of economic cycles and economic crises over the past and this century, shows the constant emergence of human decision as the main generator of economic flows, whether positive or negative. At the same time, a constant pattern of society's behavior in various phases of economic cycles is visible. Therefore, it is very important to educate individuals and society about the possible financial results of their short-term and long-term decisions, as well as decisions concerning the immediate or wider community. Certainly it is necessary to study society in more detail, as well as the development of the economy, in order to be able to react in the future as efficiently as possible to the positive and negative consequences of economic cycles.

Keywords: *economy; cycle; crisis; society; decision; management*

LITERATURA

1. Babić, M. (2003). *Makroekonomija*. Zagreb: MATE d.o.o.
2. Brajković, A. i Radman Peša, A. (2015). Bihevioralne financije i teorija „Crnog labuda“. *Oeconomica Jadertina*, 4(1), str. 65-93.
3. Buble, M. (2006). *Osnove Menadžmenta*. Zagreb: Sinergija Nakladništvo
4. Buturac, G., Rajh, E. i Teodorović, I. (2009). Hrvatsko gospodarstvo u svijetlu globalne recesije. *Ekonomski pregled*, 60(12), str. 663-698.
5. Ivančević, T. i Perc, K. (2017). *Osnove ekonomije*. Zagreb: Visoka poslovna škola Zagreb
6. Kersan-Škabić, I. i Mihaljević, A. (2010). Nove zemlje članice EU i EMU - konvergencija i finansijska kriza. *Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, 23(1), str. 12-27.
7. Korotayev, A. V. i Tsirel, S. V. (2010). A Spectral Analysis of World GDP Dynamics: Kondratieff Waves, Kuznets Swings, Juglar and Kitchin Cycles in Global Economic Development, and the 2008-2009 Economic Crisis. *Structure and Dynamics*, 4(1). Preuzeto s <https://escholarship.org/uc/item/9jv108xp> (27.1.2022.)
8. Kuznets, S. S. (1930). *Secular movements in production and prices: Their nature and their bearing upon cyclical fluctuations*. Boston: Houghton Mifflin Company
9. Macrotrends (n. d.). Dow Jones – DJID – 100 Year Historical Chart. Preuzeto s <https://www.macrotrends.net/1319/dow-jones-100-year-historical-chart> (20.12.2021.)
10. Maddison, A. (2006). *The World Economy*. Pariz: OECD Publications
11. Međunarodni monetarni fond. Preuzeto s <https://www.imf.org/external/research/housing/> (9.9.2021.)
12. Romer, C. D. (2003). Great Depression. *Encyclopædia Britannica*. Preuzeto s <https://www.britannica.com/event/Great-Depression> (15.12.2021.)
13. Schumpeter, J. A. (1939). *Business cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. New York: McGraw-Hill Book Company
14. Smith, A. (1779). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London: W. Strahan and T. Cadell
15. Svjetska Banka (n. d.). GDP. Preuzeto s https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?year_high_desc=true (9.1.2022.)
16. Svjetska banka (n. d.). Military expenditure. Preuzeto s <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> (7.9.2021.)